

Vlasta Koren

Nekaj značilnosti ljudske kulture v madžarski vasi Motvarjevci (Szent Laászló) v Prekmurju

Vas Motvarjevci leži v severovzhodnem delu Prekmurja, prav ob slovensko-madžarski meji. Čeprav je od priključitve k Jugoslaviji po prvi svetovni vojni naprej obkrožena samo s slovenskimi vasi, je ostala zaradi narodnosti in verskih razlik kaj malo dostopna za zunanje vplive.

Vas je značilen primer kalvinskega naselja, kjer je že med svetovnima vojnama bivalo 76 % pripadnikov kalvinske vere.

Slovensko-madžarsko obmejno območje je edino v Sloveniji, ki še pozna kalvince, čeprav je nova državna meja pustila njihove verske ustanove onstran mejnih kamnov.

Z Motvarjevci se konča območje kalvince, ki se vleče ob meji proti severu vse do Hodoša in vključuje praviloma le pripadnike madžarske narodnosti.

Leta 1921 je živel v vasi razen Madžarov še 4,8 odstotka Slovencev, do danes pa se je povečalo slovensko prebivalstvo na 10 %, predvsem zaradi doselitve na kmetijska posestva.

Po veri so prebivalci večinoma kalvinci, vendar se število kalvincev nenehno zmanjšuje. Leta 1921 je obsegalo prebivalstvo poleg 20 % katolikov 75 % kalvincev, 4 % evangeličanov in 1,4 % izraelitov. Danes je v vasi 190 kalvincev, 75 katolikov in 14 evangeličanov.

Zanimivo je, da danes v Motvarjevcih opravljata bogoslužje katoliški in reformatorski duhovnik. Prvo nedeljo v juniju, ob obletnici blagoslovitve kapele, je katoliško bogoslužje, pri katerem sodelujejo kalvinci s petjem in pridigo. Na koncu ekumenskega bogoslužja imajo kalvinci svoje kratko bogoslužje, imenovano „spomin gospodove večerje“.

V naselju s kalvinskim prebivalstvom zasledimo nekatere značilnosti v razvoju materialne in duhovne kulture. Večina navedenih podatkov velja tudi za sosednje vasi, zlasti je v teh sorodno nabiralništvo, lov, ribolov, čebelarstvo in ljudsko zdravilstvo.

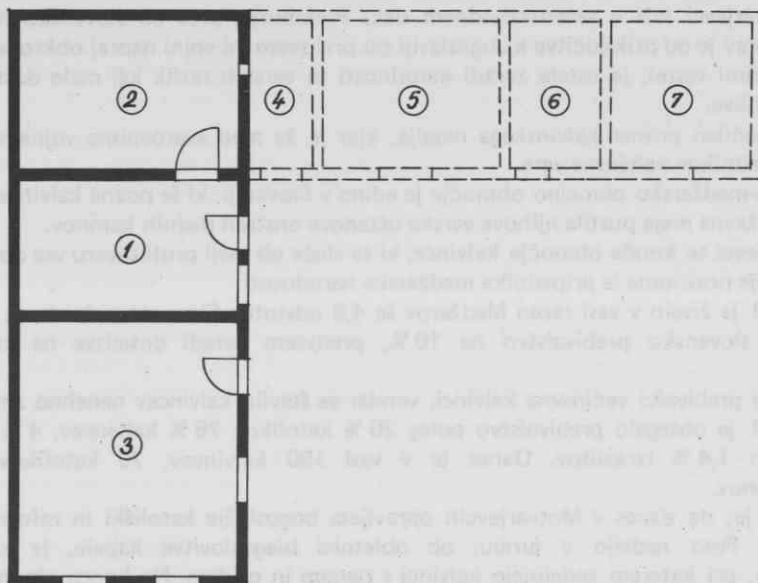
Prispevek, ki ima namen prikazati poglobitve poteze ljudske kulture v Motvarjevcih, naj bi nakazal še vpliv njihove ljudske kulture na ljudsko kulturo sosednjih slovenskih vasi ter prevzem sosednjih slovenskih oblik ljudske kulture.

Ljudska arhitektura

Ljudska arhitektura v omenjeni vasi govori o spremembah, ki so nastajale konec 19. stoletja, ko se je prvotna oblika „cimpranega“ in ometanega doma v obliki ključa umaknila domu grajenemu iz domače opeke.

Po katastrskih mapah iz leta 1860 je razvidno, da so tedaj v Motvarjevcih prevladovali „cimprani“ stegnjeni domovi. Leta 1895 so bile še vse hiše lesene in dosledno krite s slamo. Po ustnem izročilu so bile menda še leta 1900 samo tri hiše zidane iz opeke. Zadnjo leseno, s slamo pokrito hišo, „zsuppos haz“, Motvarjevci 95, so podrli leta 1970. Hiša je bila stara baje približno dvesto petdeset let. Razporeditev prostorov kaže priložena tehnična skica. Vhod v vse stanovanjske prostore je bil od zunaj. Najstarejša motvarjevska hiša je imela črno kuhinjo, „füstökonyha“, kakršno je mogoče še danes videti v sosednji vasi Pordašinci.

Domačije z ločenimi vhodi v dvorišni fasadi so danes v Prekmurju najstarejše in že

————— OHRANJENO
 - - - - - NEOHRANJENO
 VSE LESENO

- 1 „FÜSTÖSKONYHA“ (ČRNA KUHINJA)
 2 „KAMARA“ (KAMRA)
 3 „SZOBA“ (SOBA)
 4 „KIS KAMARA“ (MALA KAMRA)
 5 „ISTALLÓ“ (HLEV)
 6 „DISZNÓÓL“ (SVINJAK)
 7 „ISTALLÓ“ (HLEV)

JANKO RUDOLF MOTVARJEVCI ŠT 95

redke. Na severovzhodnem delu Goriškega (Šalovci, Vučja gomila, Koblje, Hodoš) in na Dolinskem (Dobrovnik, Polana, Trnje in okolica) je še nekaj preostalih s slamo kritih nizkih hiš, ki imajo z dvoriščne strani tri ločene vhode v tri stanovanjske prostore. Značilnost teh hiš je ta, da prostori med seboj niso povezani, temveč vodi vhod v vsak prostor posebej z dvoriščne strani. Hiša s tremi ločenimi vhodi je prišla v Prekmurje iz Madžarske. V sosednji pokrajini Göcsej na Madžarskem so razširjene domačije z enako tlorisno zasnovo, kjer vodi vhod v vsak prostor posebej z dvoriščne strani.

„Cimprane“ zatočene hrame z zaprtim dvoriščem so po ustnem izročilu gradili nekako do leta 1870. Iz požarno-varnostnih razlogov so po letu 1886 gradili posamezno stoječa gospodarska poslopja, poleg zidanega stanovanjskega poslopja. Glede prevladujoče zemljiške razdelitve na proge so danes v Motvarjevcih znani zidani domovi na pravi kot in stegnjeni domovi. Vendar je dandanes prevladujoča oblika doma v pravem kotu.

Skoraj vse zidane hiše so po ustnem izročilu nastale v desetletju pred prvo svetovno vojno, nekaj še v prvih povojnih letih. Danes je v Motvarjevcih stoena hišna številka, devet stanovanjskih poslopij pa je praznih. Pri kalvincih je bila navada, da so imeli le po enega otroka, edinca, in če se je ta morebiti poročil v sosednjo vas in so starši umrli, je ostalo stanovanjsko poslopje prazno.

Največ zidanih hiš ima nad glavnim stopnišnim vhodom dvokapen nadstrešek, ki ga nosita dva stebra in tvorita vhodno stopniščno lopo. Nekatero zidano domačije imajo na pročelju fasade profilirano plastično okrasje iz ometa. Vhod v priklet z odprto ali zazidano stebriščno lopo vidimo tudi pri domačijah v slovenskih vaseh v Prekmurju (Križevci, Kobilje, Turnišče). V 19. stoletju se je na Madžarskem v pokrajini Göcsej, izoblikovala vrsta domačij s stebriščno lopo.

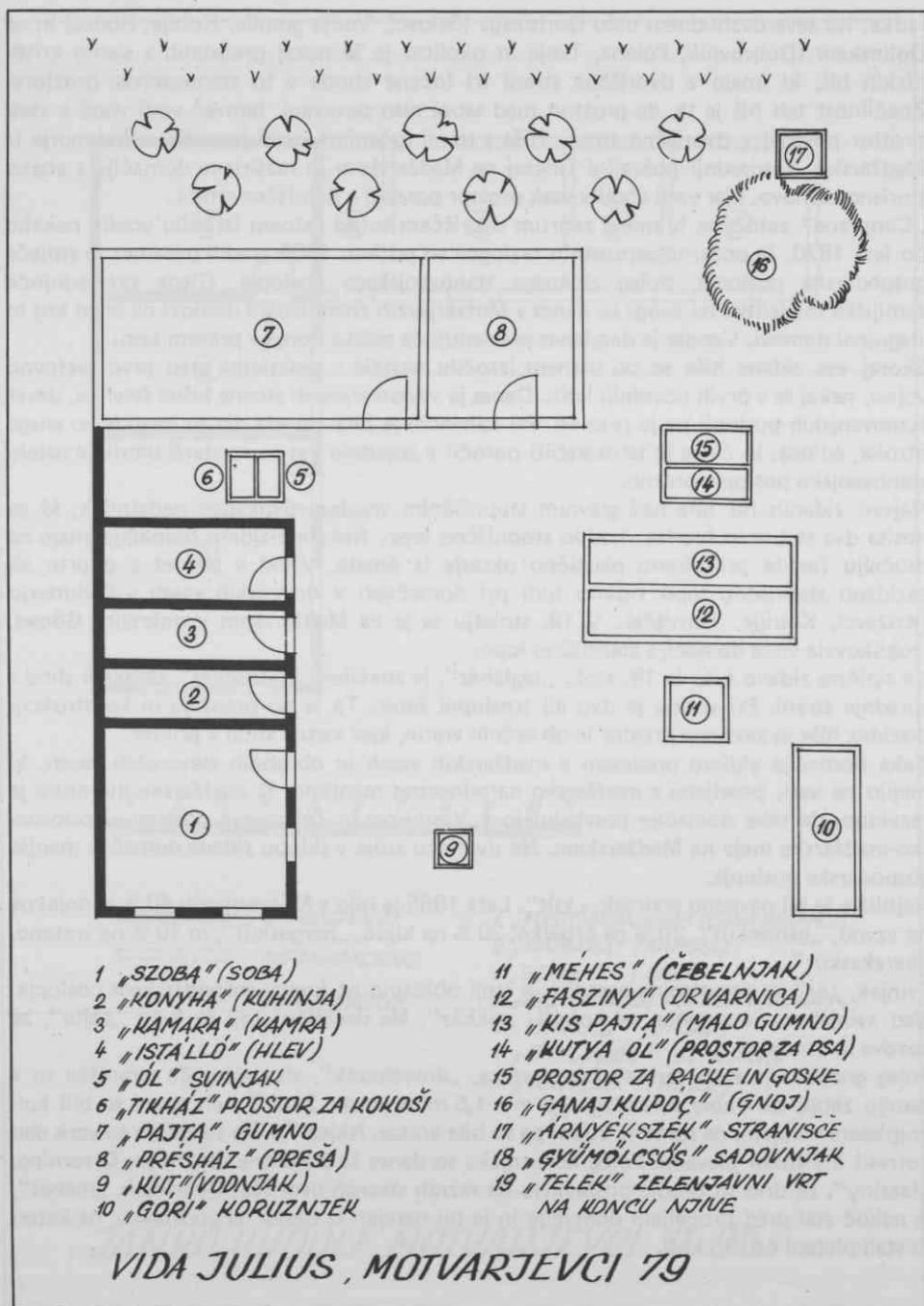
Za tipično zidano hišo iz 19. stol., „téglaház“, je značilen „kódissállás“, obokani vhod s sprednje strani. Pri vhodu je dvo ali troslopni šator. Ta je po položaju in konstrukciji prizidek hiše in zavzema prostor le ob vežnih vratih, kjer varuje vhod v priklet.

Take domačije vidimo predvsem v madžarskih vaseh in obrobni slovenskih vaseh, ki mejijo na vasi, poseljene z madžarsko narodnostno manjšino. Iz madžarske literature je razvidno, da take domačije prevladujejo v Vasmegeye in Zalamegye onstran jugoslovansko-madžarske meje na Madžarskem. Na dvorišču stoje v sklopu zidane domačije manjša gospodarska poslopja.

Najbližje je bil navadno vodnjak, „kút“. Leta 1965 je bilo v Motvarjevcih 40 % vodnjakov na vzvod, „gémeskút“, 20 % na črpalko, 30 % na ključ, „hargoskút“, in 10 % na vreteno, „kerekeskút“.

Svinjak, „ól“, je samostojna zgradba in stoji običajno na koncu gospodarskega poslopja. Nad svinjakom je prostor za kokoši, „tikház“. Na dvorišču stoji še šupa „pajta“, za vozove in orodje.

Poleg gnojišča je stala samostojna stavbica, „árnyékszék“, stranišče. Za stranišče so v zemljo zabili štiri kole v razdalji 1,5 m x 1,5 m in visoke 2 m. S treh strani so bili koli prepleteni s šibjem, na sprednji strani pa so bila vratca. (skica 7). Tla stranišča so vsak dan potresli z žitnimi plevami. Poleg koruznjeka so danes še pogostne drvarnice. Drvarnico, „fasziny“, za drva in orodje postavljajo na raznih straneh dvorišča. Čebelnjak, „méhes“, je nekoč stal pred pročeljem domačije in je bil narejen iz deske na podstavku, na kateri so stali pleteni čebelji koši.

Notranja oprema

V zidanih domačijah je kuhinja kot osrednji prostor velika in iz nje kurijo peč v hiši. Sredi sobe stoji velika miza, okrog mize so stoli. Pod oknom ob steni je postavljena lesena klop. V enem izmed kotov stoji še danes skrinja, „szekrény, élésszekrény“. V uporabi so bile skrinje, izrezljane z geometričnimi vzorci, in poslikane skrinje. „Tulipánosláda“, poslikana skrinja s tulipani, je razširjena na območju madžarske narodnosti v Prekmurju. Na Madžarskem je „tulipánosláda“ razširjena kot del sobnega pohištva za hranjenje praznične obleke. V predelu Dúnántul na Madžarskem najdemo skrinje z geometričnimi vzorci s podobno ornamentiko, kakor so jih imeli v Motvarjevcih za shranjevanje zrnja. Desno od vrat po navadi visi na obešalniku brisača, „törölköző“, iz domačega platna. V sobi stojita ena ali posamič dve postelji, ki sta bili visoko postlani.

V kamri (kamra — „kamara“) shranjujejo okopavine in povrtnine. V skrinjah, izrezanih z geometričnim vzorcem, „elésszekrény“, in v leseni kadi, „kád“, so shranjevali moko. Slamnate posode pa rabijo kot shramba za ajdo, pšenico in slabo koruzo. Tudi v slovenskih vaseh v Prekmurju so v kadeh hranili kislo zelje in kislo repo. Takšne kadi so še danes v uporabi na Madžarskem.

Premožnejši so prizidali še en prostor, ki je rabil kot shramba za krompir in kot prostor za shranjevanje sodov vina. Na hodniku je stal običajno štirinožni stol z vedrom vode, kar je še danes v navadi v pokrajini Göcsej na Madžarskem.

Prostore so razsvetljevali s čelešnikom. (čelesnik, „foklatartó“). V letih 1900 in 1910 je čelešnik izpodrinila petrolejka. V letih 1953 do 1954 pa se je petrolejka umaknila elektriki.

Nabiralništvo

Omeniti moramo, da so nabirali maline, pravi kostanj, divje hruške, jagode in jabolka. Želod, bukov žir, rženi rožiček so nabirali otroci za prodajo. Prodajali so v Zalaegerszegu na Madžarskem. Za ta denar so si starejši ljudje kupovali ure, ki jih imajo še danes. V Motvarjevcih nabirajo še danes maline za žganje, kar med Slovenci v Prekmurju nekdanj ni bila navada. Od sosednih Slovencev so prevzeli borovičko žganje iz borojce in ime gloga.

Lov in ribolov

Do konca 19. stol. so lovili na zanko iz žice, „madárfogúvas“, ali na zanko iz konjske žime, in sicer predvsem gozdno divjad, zajce, srne in lisice. Ribe so lovili v Motvarjavskem potoku z rokami in jih omamljali s strupom. Takšen ribolov so opustili po prvi svetovni vojni. Sicer pa so lovili rake s pletenimi košarami, „rákoskosár“. Rake so prodajali v Beltince in Mursko Soboto. V reki Rabi na Madžarskem so prav tako lovili ribe s košarami okrogle ali jajčaste oblike, ki pa niso primerne za lovljenje velikih rib.

Lov in ribolov sta enaka v sosednjih slovenskih vaseh v Prekmurju (Središče, Bukovnica, Kobilje).

Poljedelstvo

Osnovni in najpomembnejši panogi ljudskega gospodarstva sta poljedelstvo in živinoreja. V poljedelstvu so bila do približno 1970 združena žita v triletnem kolobarju.

Zidana hiša „téglahas“ s „kódissallás“om, Motvarjevci 71 – Foto: V. Koren, 1965

Gospodarsko poslopje „pajta“, Motvarjevci 79, lastnik Toth Pal – Foto: V. Koren, 1965

Leta 1965 je bil položaj takle: Skoraj tri četrtine polja je bilo posejano z žitom (74 %), poleg 16 % vrtnin in 10 % krmilnih rastlin. Od leta 1971 naprej, nekako zadnjih pet let, so prešli poljedelci bolj na okopavine, tako da je v Motvarjevcih danes okrog 60 % žita, 30 % okopavin (koruze in krompirja) in 5 % povrtnin. Največji delež je odmerjen rži in pšenici.

Triletno kolobarjenje je potekalo takole: Prvo leto so posadili meseca aprila koruzo, za koruzo so oktobra posejali ozimno pšenico. Naslednje leto so konec julija poželi pšenico, za požeto pšenico so posejali repo in jo jeseni poruvali. Čez zimo so pustili zorano njihovo nepovlačeno, v brazdah. S saditvijo krompirja se je začelo drugo kolobarjenje. Ko so pšenico jeseni posejali, so na spomlad med pšenico posejali črno deteljo. Deteljo so med letom pokrmili ali posušili in drugo leto jeseni posejali pšenico, ali tretje leto spomladi posadili koruzo. Jare pšenice niso sejali. Sejali so oves, „zab“, in proso, „köles“.

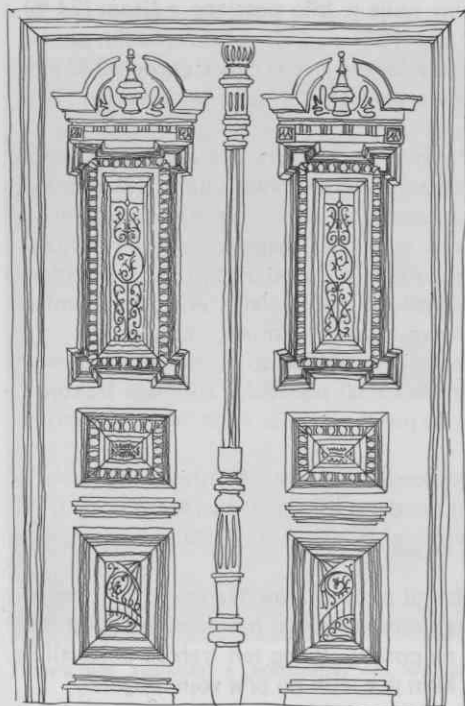
Nekdaj so orali na šest brazd v ozke ogone. Okoli leta 1940 pa so prešli delno na osem brazd. Pred približno petimi leti so v Motvarjevcih začeli poljedelci kupovati traktorje. Danes orjejo v enem ogonu 18 do 20 brazd. Le na površinah, kjer voda ne odteka, orjejo še na 8 do 12 ali 14 brazd.

Leta 1880 so prenehali žeti s srpi in so odtlej kosili s kosami. Mlatilnica je v rabi v Motvarjevcih že 90 let. Iz Motvarjevcev so hodili nekdam moški mlatit s „csep“ (cepce) 40 do 50 km daleč na Madžarsko. Leta 1960 so bile registrirane 4 kosilnice in 2 sejalnici za žito.

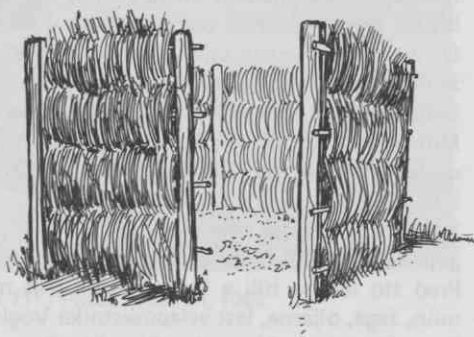
Na koncu njive je zelenjavni vrt, „telek“, v obsegu okoli 8 arov. Na zelnjavnih vrtovih goje zelje, solato, papriko, mak, čebulo, kumare, korenje, rdečo peso, česen in peteršilj. Pred sto leti so bili v Motvarjevcih trije mlinci na potoku. Poleg teh treh so obstajali še mlin, žaga, oljarna, last veleposestnika Voglerja. Mlin je v letih po prvi vojni pogorel.

Proso je bilo v Motvarjevcih priljubljena kultura, a ga le malo pridelajo. Dozorelemu proso so na njivi žene stoje odrezale srpi láte, ki so jih shranili v vreče ali koše in odpeljali s stebli na vozu. Običajno pa so láte prosa v platnenih prtih, „fűszedűruha“, odnesli domov. Preostalo slamo so pokosili, zvezali v snope, odpeljali z vozovi domov in pokrmili živini. Doma so proso v latih nekdam z nogami omeli in na velniku očistili. Posušeno proso so hranili do uporabe. Pred uporabo luščijo proso v možnarjih. „Mozsár“ je lesena posoda iz češnjevega lesa. Visok je okoli 1,20 m in ima 60 cm premera. Še danes je v uporabi, nekdam pa ga je poznala vsaka hiša. S tolkalom, „törübotom“, je gospodinja tolkla v možnarju proso. V sosednji pokrajini Göcsej na Madžarskem luščijo proso v podobnih možnarjih, le da so 70 do 130 cm visoki. Danes poberejo s srpi ali noži količino, ki jo porabijo za svoje prehrabene namene. Ostalo proso, ki ga uporabijo za krmo, pa ostane na njivi, pokosijo ga s kosami ali pospravijo s kombajni. V sosednjih slovenskih vaseh pa proso luščijo moški z nožnimi stopami.

Vas Motvarjevci je bila približno do leta 1960 za zunanje vplive kaj malo dostopna. Še ljudsko izročilo pravi, da naseljenci v Motvarjevcih niso imeli želje in niso čutili potrebe po spoznavanju življenja niti v najbližnjih sosednjih vaseh. Veljalo je pravilo, ki so ga še pred desetimi leti dosti uporabljali najstarejši gospodarji: „Kar je znal moj oče, znam jaz in bo znal moj sin – več ni potrebno!“ Ljudsko izročilo pravi, da so Motvarjevčani po prvi svetovni vojni prevzeli od sosedov Slovencev intenzivnejše gojenje krompirja in pridelovanje koruze. Poprej so sejali predvsem rž in pšenico. V prekmurskih vaseh na Dólingskem se najstarejši gospodarji še spominjajo, kako so Motvarjevčani hodili kupovat krompir in koruzo v Turnišče, Bogojino, Renkovce, medtem ko so drugi radi kupovali pšenico in rž prav v Motvarjevcih.

Lesena ornamentirana vrata, Motvarjevci 67, lastnik Friges Nemes, risala Martina Rojs, avgust 1961

Stranišče „arnyékszék“, Motvarjevci 80, Baljc Vilma – risala M. Rojs, avgust 1961

Živinoreja

Živinoreja se je bolj razširila po letu 1945. Pri govedoreji je leta 1911 prevoznitvo narekovalo usmeritev h reji delovne živine. V tem času je bilo v vasi 30 volov, 104 delovnih krav in 23 mladih bikov. Drugače kot v drugih madžarskih vaseh v Prekmurju so voli popolnoma izginili, število delovnih krav pa se je v zadnjih letih povečalo. Najstarejši ljudje se spominjajo, da so orali zvečine z konjsko vprego in z voli. Na Voglerjevem veleposestvu pa so orali z posebno vrsto volov, z belimi voli, ki so imeli velike rogove.

Za vprego krave še uporabljajo „iga“, za vožnje in cestni prevoz pa „szük iga“ (dvojni jarem). Pri vlačanju pa poznajo dolgi jarem, imenovan „széles iga“, približno 2 m dolg, ki je preprečil, da bi šla krava po postati, marveč je šla po razgonji. Ta dolgi jarem, „széles iga“, ni v uporabi v sosednjih slovenskih vaseh.

Pri okopavanju koruze uporabljajo omote. V omote so konje bolj redko vpregali, največ so jih vpregali v jermensko vprego, „magyarszeszam“. Jermenska vprega konj se je uporabljala pri vseh delih na polju in prevozih. Vpreganje konj v jermensko vprego je prišlo v Prekmurje iz Madžarske in je bilo v uporabi tudi v nekaterih slovenskih vaseh. Tako vpreganje konj poznajo na Madžarskem predvsem v sosednji pokrajini Vas in Zala. Za prevoz kmetijskih pridelkov (koruza, krompir, repa), se rabi kot madžarska značilnost v Motvarjevcih in v sosednjih madžarskih vaseh v Prekmurju iz šib pleteni dvodelni koš na

vozu z lestvicami. To obliko prevoza so prevzeli tudi nekateri kmetje v slovenskih vaseh v Prekmurju (Renkovci, Turnišče, Bistrica).

Domača dejavnost

Po obrtnih protokolih iz konca prejšnjega stoletja so bili v Motvarjevcih tile obrtniki: strugarji, mlinarji, kovači, mizarji, usnarji, tesarji, lončarji, čevljarji in „pintarji“ (sodarji). V začetku 20. stol. sta bila le dva kovača, ki sta delala za domačo uporabo, predvsem za potrebe domače vasi.

V zimskem času so pletli košare iz slame in leskovine. Moški sami so izdelovali razna manjša poljedelska orodja. Danes izdelujejo še grablje, jarme, vedra.

Predelovanje lanu in izdelovanje domačega platna je bila do leta 1932 živa hišna dejavnost, danes pa v vasi ne tko več. Iz platna, tkaničenega z belo in redečo nitko, so izdelovali prte, brisače, torbe, rjuhe.

Za Motvarjevce je značilno, da so od nekdanj bolj gojili konopljo kot lan. Konoplja je bila bolj izdatna. V bližnjih slovenskih vaseh pa so bolj gojili lan. Trdimo lahko, da so izdelovanje tkaničenega blaga prevzeli Slovenci od Madžarov.

V sosednjih slovenskih vaseh so namreč tkaničili domače platno le z ozkimi bordurami, medtem ko so za Motvarjevce in sosednje madžarske vasi (Pordašinci, Prosenjakovci, Domanjševci in Hodoš) značilne širše bordure. V sosednjih slovenskih vaseh in v Prekmurju nasploh je tkalec moški, v Motvarjevcih in v drugih vaseh, poseljenih z madžarskim življem v Prekmurju, je tkalka ženska.

Vsakdanja noša iz domačega platna ni poznala gumbov. Zavezovali so jo s trakovi, ki so jih ženske same izdelovale. Osem niti so na koncu zvezale, jih napele, nasnule na štiri prste vsake roke ter jih prepletale v obliki kit. Danes plete trakove le še ena ženska v Motvarjevcih, Vida Gizela, št. 101. Naučila se je od stare ženske v vasi, ki je pletla trakove od 1880 do 1910. Pletenje trakov bo po njeni smrti verjetno izumrlo. Te domače obrti ni danes zaslediti nikjer več v Prekmurju, čeprav so trakove uporabljali v prekmurski ljudski noši. Vezenje je bilo najbolj razširjeno od 1930 do 1935. leta. V letih 1830 do 1910 je bilo v navadi, da so mlada dekleta kvačkala čipke. Tkalke so na statvah tkale preproge iz ozkih pasov, razrezanih iz starega blaga, in konopljinih niti. Preproge so tkali na metre. Z njimi so pokrivali tudi živino. Prekrivanje konj z doma tkanimi preprogami je značilno za vas Motvarjevce in prav tako za druge vasi na območju madžarske narodnosti v Prekmurju.

Od konca prejšnjega stoletja pa do prve svetovne vojne se je v Motvarjevcih razvila živahna gradbena dejavnost. Tu se je zaposlila odvečna delovna sila, ki je izdelovala opeko za okoliške in tudi do 50 km oddaljene vasi. Vaški prevozniki so vozili les in strešno opeko v Sóm na Madžarsko. S prevozništvom so zaslužili precej denarja. Iz zasluženega denarja so gradili v Motvarjevcih nove zidane domačije. Posledice so bile večstranske. Naselje se je prenovilo, živinoreja se je preusmerila v rejo delovne živine za potrebe prevozništva, poljedelstvo so nekoliko zanemarili, izseljevanje je skoraj povsem prenehalo. Okoli leta 1886 so v Motvarjevcih izdelovali strešno in stavbno opeko. Vaščani iz Kobilja so hodili v Motvarjevce pomagati pri izdelovanju opeke in opravljat tesarska dela. Opekarstvo se je najbolj razmahnilo v letih 1905 do 1910. Stavbno opeko so v Motvarjevcih izdelovali do leta 1914. Vozili so jo na prodaj tudi v oddaljene kraje: Lenti, Bakša, Resnek, Jakobfa, Redič in druge vasi na Madžarskem. Za 1000 kosov so zaračunavali 8 forintov. Vsako nedeljo pa so se tudi pripeljali z vozovi po opeko prebivalci iz sosednjih slovenskih vasi v Prekmurju (Renkovci, Turnišče, Dobrovnik).

Način postiljanja, Motvarjevci 79, Toth Pal — Foto: V. Koren, 1965

Lončarstvo je bilo v Motvarjevcih najbolj razvito od leta 1895 do 1900. Tedaj je bilo v vasi pet ali šest lončarjev. Lončarstva so se hodili učiti v sosednjo vas Središče in v Magyarszombatfa na Madžarsko.

Izdelovali so črno in neloščeno posodo. Po letu 1910 pa so opuščali lončarstvo in so se začeli ukvarjati z bolj donosnim opekarstvom.

Konec 19. stol. je za vasjo stalo petdeset lončarskih peči. Leta 1900 jih je bilo le 30. Do leta 1960 se je ohranila le ena, na skrajnem vzhodnem delu vasi. Po ustnem izročilu so lončarji posodo največ zamenjavali za naturalije, predvsem za pšenico, koruzo in ječmen. Stari lončarski izdelki so danes zavrženi na podstrešjih domačij. Ustno izročilo ne sega tako daleč, da bi se dalo ugotoviti, ali so ti izdelki iz motvarjevskih delavnic.

Šege in navade

Ob rojstvu

V Motvarjevcih je navada, da ima vsak otrok več, tudi do devet botrov. Botri obdarujejo novorojenca in teden dni po rojstvu prinašajo porodnici hrano v obliki raznih pogač in

peciva. Krstni botri so imeli obveznost do otroka do birme, ki so jo opravili navadno v zadnjem razredu osnovne šole, v starosti štirinajstih let.

Ob ženitvi

Fant je lahko hodil za dekletom, če si je že zaslužil plašč, izdelan iz sirine, to je iz kupljenega blaga. Za ženitev pa je bil goden tedaj, ko je znal sam prekrivati s slamo streho kmečke hiše.

Pogrebne šege

Pri varovanju mrliča, „virrasztás“, postrežejo z žganjem, molijo, pojejo nabožne pesmi in se pogovarjajo. Obraz mrliča pokrijejo z eno ali več naglavnimi rutami, telo pa z večjimi rutami. Ko spustijo rakev v jamo, borti umrlega vržejo robček na krsto, za njimi pa vsak pogrebec, vaščan, obide jamo in spusti vanjo robček.

Šege ob raznih praznikih

Za novo leto so vsako hišo okrasili z rožami iz papirja, predvsem okna, ter tudi vodnjake pri hiši. Vodnjake v vasi še danes okrasijo s smrečico, ovešeno s pisanimi trakovi. Na Jurjevo okrasijo vse vhode in ograje z zelenimi vejami in belimi ter modrimi cvetovi španskega bezga, „da žabe in kače ne bodo prišle k hiši“. Na Jurjevo so včasih Motvarjevčani hodili najemat hlapce in dekle v vas Szentgyörgyvölgy (Sv. Jurij v Dolu na Madžarskem).

Na veliki petek barvajo pisanice, „tojásfestés“. Vsaka gospodinja obdari s pisanicami otroka, kateremu je botra. Prvega maja so se dekleta umivala v rosi, da bi bile bolj sveže in lepše. Sicer pa pred prvomajskimi prazniki postavljajo sredi vasi mlaj. Drevo olupijo, pustijo samo krono, ki jo okrasijo. Krasijo jo s papirnatimi trakovi in papirnatimi rožami, ki jih naredijo dekleta. Na vrh pa obesijo steklenico vina.

Pomemben praznik v letu je 31. oktober, „reformációemlékünnap“, dan reformacije. Na ta dan vaščani ne delajo, le pletejo vence, gredo v cerkev in obišejo grobove.

Po prvi svetovni vojni so prevzeli od slovenskih Prekmurcev tepežkanje. To je običaj pri katerem več otrok hodi od hiše do hiše in pri tepežkanju voščijo:

„Fris legyen, egisséges legyen feje se fájon, háta se fájon, égeszséges legyen, ebben az uj esztendoben, szerecses legyen, isten ugy segélje, az egész családot.“

Od Slovencev so prevzeli tudi božične navade in običaje okoli Štefana, vendar se danes teh navad ne držijo več.

Nekaterih običajev v zvezi s pomembnimi dnevi v letu, npr. čaščenje posameznih svetnikov, ki jih poznajo krščanske veroizpovedi, kalvinska vera ne pozna. Zato lahko rečemo, da je vas Motvarjevci glede na število in slikovitost navad in običajev v primerjavi z drugimi prekmurskimi vasmii kar skromna.

N o š a

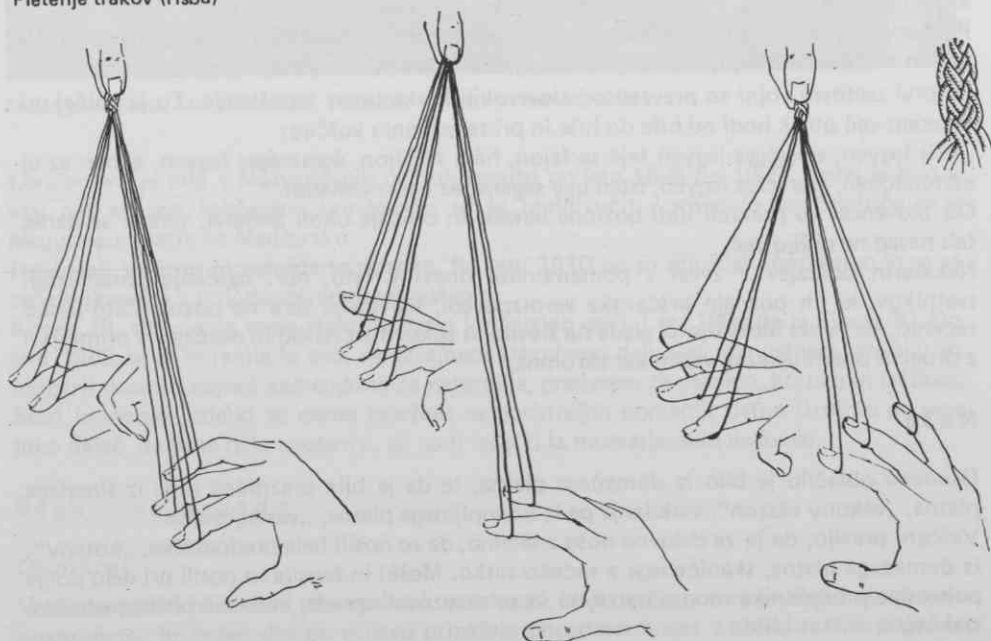
Osnovno oblačilo je bilo iz domačega platna, le da je bila praznična noša iz finejšega platna, „vékony vászon“, vsakdanja pa iz konopljinega platna, „vastagvászon“.

Vaščani pravijo, da je za delovno nošo značilno, da so nosili bele predpasnike, „köteny“, iz domačega platna, tkaničenega z redečo nitko. Moški in ženske so nosili pri delu dolge polovične predpasnike modre barve, ki so se zavezovali spredaj in so bili obšiti z rdečimi trakovi.

Gospodinja Zakal Františka, Motvarjevci 6 pelje domov oprano perilo v Motvarjevskem potoku —
Foto: V. Koren, 1965

Pletenje trakov (risba)

Pravijo, da je okoli leta 1950 še hodil po vasi najstarejši mož v hlačah iz domačega belega platna. Hodil je bos, ob slabem vremenu pa je imel obute „papucs“ (usnjene natikače). Ženske pa so tako domače oblačilo že pred več kot šestdesetimi leti opustile. Leta 1914, ko ni bilo blaga, so nosile ženske krila iz domačega platna.

Nekdaj so namesto nogavic ovijali okoli nog cunje, „kapca“, čeznje so nataknili škornje, „csizma“. Na pot v vinograd, na travnik, na sejem so nosili moški malico v okoli vratu obešeni platneni torbi ali manjši vreči. Tudi ženske so imele platnene torbe za priločne bisage.

Mlada dekleta so lase spletla v kito, visečo po hrbtu navzdol, česala so se na prečko. Po poroki o polnoči je starešica kito zvila navzgor in vanjo zataknila glavnik, „fésühajtóje“, ki je bil okras glave. Na iz las spelten „konty“ na vrhu glave so zavezovali ruto. Naglavni robec je prišel v rabo šele v prejšnjem stoletju, zavezujejo ga zadaj. Starejše žene nosijo poleg naglavne rute, „kendő“, še ruto okoli vratu, katere vogal prosto visi po hrbtu. Spredaj ruto prekrizajo in vogale zataknejo za pas. Čez to ruto v zimskem času zavezujejo volneno ogrinjalko, „keszkendő“, ki jo držijo spredaj z rokami ali spnejo z varnostno zaponko.

Delovne modre predpasnike, ki so se zavezovali spredaj, so na prehodu iz 19. stol. v 20. stoletje nosili tudi v pokrajini Göcsej na Madžarskem. V zimskem času niso nosili plaščev, temveč kratke podložene jopice.

Drugače pa se madžarska delovna noša iz domačega platna že po osnovnem kroju razlikuje od siceršnje prekmurske delovne noše. Moške platnene hlače, „széles gatyá“, so bile zelo široke, saj je ena hlačnica sešita iz cele širine domačega platna.

Kratke platnene srajce križnega kroja in široke, „bögytyá“, so nekdanj na Madžarskem, v predelu Dunantul, nosili Toti (Slovenci), ki so jih prevzeli od Madžarov.

Ljudska prehrana

Po pripovedovanju Totha Pala, Motvarjevci 79, je bila prehrana pred sedemdesetimi leti zelo skromna.

Za zajtrk, „reggeli“, so navadno vse leto jedli močnik, „pép“. Kosilo, „ebéd“, pri delu na polju pa je bilo sestavljeno iz kosa kruha, enega jabolka, pol litra vina in nekaj orehov.

Ob mlačvi je navadno gospodinja spekla „perec“ (mlečno potico) in ponudila žganje. Okrogel majhen sirček, „szárazturó“, je prav tako kot „perec“ madžarska posebnost. V domačo skuto vmesijo papriko, kumino in sol, pa tudi smetano in vino, iz tega oblikujejo pogačice in jih sušijo po več dni na soncu. Ko manejo proso, skuha gospodinja za južino proseni močnik ali pripravi proseno kašo v obliki narastka. Po težkem delu predvsem moški radi pijejo žganje, pa tudi ženske včasih nagnejo steklenico.

Sploh pa ima ljudska prehrana značilnosti panonskega etničnega območja, razen nekaterih izrazitih posebnosti: uporabljanje začimb, uporaba maka, značilne ajdove pogače. Jedilnik preseneča z izrednim številom juh. Poznajo več juh kot sicer po Prekmurju, zlasti juhe s testeninami. Kuhajo jih tudi za večerjo.

Od sosednjih Slovencev so prevzeli ajdovo kašo in „zafrigano“ juho, Slovenci pa so prevzeli od Motvarjevčanov in drugih prebivalcev madžarske narodnosti v Prekmurju smetanovo zabelo in bučno olje ter kot izrazito specialiteto – sirček – „turó“.

Ljudski plesi

Plesali in veselili so se ob nedeljah v zimskem času. Do leta 1889 so hodili v Motvarjevce igrat Cigani iz sosednjih vasi Dobrovnika ter Žitkovec in iz vasi Sár na Madžarskem.

Vida Ilonka v praznični noši, leta 1942, Motvarjevci 79 — Foto: Purač Jerolim, M. Sobota, 1942

Brisača „törölköző“ visi na obešalniku „törölközőtarto“ — Foto: V. Koren, 1965

Konec 19. stol. pa so Motvarjevčani sestavili svojo godbo. Igrali so v dveh skupinah na „trombito“ (trompeto), „cimbalon“ (cimbale) in „violino“. Leta 1895 jim je celo veleposestnik Vogler v Motvarjevcih kupil nove inštrumente. Plesali so „csárdás“, „valcer“, „polka“, „vankastánc“, „zölderdőben jártam“, ritka rozš“. Pri poroki so nekdanj plesali „üveges csárdás“, ples, ki so ga plesale le žene z steklenicami vina na glavi.

Ples „csárdás“ je značilen madžarski ples in so ga nekdanj plesali po vsej Madžarski, s posameznimi lokalnimi posebnostmi. Ta ples pa zasledimo danes tudi skoraj v vseh prekmurskih krajih in vaseh. Vsekakor so ga Slovenci prevzeli od Madžarov. Prav tako ples „üveges csárdás“ še danes plešejo na porokah ne le v sosednjih slovenskih vaseh, marveč tudi ponekod v dolinskem Prekmurju.

Plesi valček, polka, „vankištánc“ (Prekmurje) so značilni tako za Madžare kot za Slovence.

Plesa „zölderdőben jártam“ in „ritka rozš“, ki sta značilna madžarska čardaša, se še danes plešeta v Motvarjevcih.

Glasba in ljudska pesem

V Motvarjevcih so bile razširjene predvsem pripovedne pesmi, ki opevajo vas Motvarjevce, in ljubezenske pesmi. Najpogosteje so se pele ljubezenske pesmi, predvsem ob opravljanju domačih del: ob ličkanju koruze, česanju perja, stiksanju grozdja.

Szentlászlóban végig, egész végig,
Minden kiskapuba rózsa nyílik
Rózsa nyílik, piros halavány
Csak az enyém hervadt el a nyáron.

Szentlászlói lányok hogyan jártok,
A kis kútba vizet nem találtok,
Mert a kiskút regen befagyott
Minden legény engem elhagyott szombat este.

Juhász legény, szegény juhász legény,
Nesze, itt egy pénzzel teli erszény
Megveszem a szegénységet toled
Ráadásul add a szeretődöt.

Ha ez a pénz volna csak foglaló,
Ezerannyi volna borra való,
Ráadásul adnák e világot,
Szeretőmet mégsem adnám másnak.

Elénekelte Tóth Pál, Motvarjevci születésű, 80 éves

Mert szentlászlói turósmárcsik,
ki egyik hosszabb mint a másik,
Egyik turós, másik darás,
Szentlászlóba nincs maradás.

Elénekelte Bacsics Štefan, Motvarjevci, 46-os házsám, született 1914, március 15-én.

Szentlászlóban nincs több kislány csak kettő, csak kettő,
Az is olyan mint a rózsás zsebkendő, a rózsás zsebkendő,
/ : A széle piros, a közepe virágos, virágos,
Ilyenek a szentlászlói kislányok, a leányok. : /

Mert Szentlászlóban nincsen több kislány csak kettő, csak kettő,
Az egyiket elszerette a jegyző, a jegyző,
A másik meg a kapuba neveti, mert neveti,
Hogy őtet meg a plébanos ur szereti, szereti.

Kalapom, kalapom, fekete,
Darutoll, rozsmaring mellette,
Egyik ága lehajlott,
Aki volt szeretőm, elhagyott.
/ : Ha elhagyott, majd megvár
Szentlászlói dobogós nagyhidnál. : /

Motvarjevci 79, Mázszám, Tóth Karolina, 76 éves.

Igre

Ena najbolj priljubljenih otroških iger je bilo žoganje z žogo iz kravje dlake. Pri drgnjenju krav je ostalo nekaj dlake na krtači. To dlako so zvili v klobko, jo oblikovali in povezali s konopljino prejo v žogo. Žoganje z žogo iz kravje dlake je bilo nekdanj razširjeno tudi v sosednjih slovenskih vaseh. Za to igro ne bi mogli trditi, da so jo prevzeli Madžari od Slovencev ali nasprotno.

Najbolj priljubljena igra fantičev se je imenovala „ló“. V vsaki roki je imel deček po en ročaj od razbitega vrča ali česa podobnega. Po štirih je lezel po tleh in se opiral na te ročaje in tako posnemal konja. Tem „konjem“ so potem polagali travo in skrbeli zanje kot za prave konje. Igra „konj“ (Prekmurje) je še danes razširjena v dóllinskem delu Prekmurja (Bogojina, Filovci, Turnišče, Renkovci, Strehovci...) v slovenskih in madžarskih vaseh.

Ljudski jezik

Med prebivalci madžarske narodnosti v Sloveniji se je samo v Motvarjevcih obdržalo narečje južnega Göcseja. Motvarjevačani so se naselili iz južnega Göcseja in so se kot jezikovni otok obdržali med drugimi Madžari, ki govorijo heteško narečje. Slovenci sosednjih vasi so povzeli nekaj izrazov za vsakdanjo rabo od Madžarov v Motvarjevcih.

Na primer:

v madžarskem dialektu	slovensko	prekmursko
csurka	vrsta klobase	čurka
mozsár	možnar	možar
perec	pletenik	perece
pálinka	žganje	palinka
tányér	krožnik	tanjer
bogrács	madžarski golaž	bograč
bunda	krznen plašč	bunda
pruszlik	telovnik	pruslek
vánkos	vzglavnik	vankiš
gyóllito	vžigalice	gjojta
söréleszto	kvass	šerlesto

Motvarjevačani pa so prevzeli od sosedov Slovencev izraze za poljedelsko orodje, npr.

slovenski dialekt	madžarsko
vile	„vella“
grable	„gerebly“

Ljudsko verovanje

Zanimivih je nekaj rekov in ugank, ki jih vpletajo v vsakdanji govor.

Mi az? Negy testvér egymást kergeti, de soha egymást el nem éri?

Kaj je to? Štirje bratje se lovijo, a se nikoli ne ulovijo? (Štirje letni časi.)

Melyik tyuk mellé áll a kakas? A tollas mellé.

H kateri kuri stopi petelin? K tisti, ki ima pač perje.

Motvarjevčani v praznični noši, Motvarjevci 1942 – Foto: Purač Jerolim, M. Sobota, 1942

Ha a vadludak északról délre repülnek, jó idő lesz, ha délről északra, akkor rossz idő lesz.
 Če divje gosi letijo s severa na jug, bo lepo vreme. Če pa z juga na sever, bo slabo vreme.
 Ha a macska csak a melegbe fekszik, úgy rossz idő lesz.
 Če se maček k peči stiska, bo slabo vreme.

Ha a füst lejön a földre, akkor rövidesen rossz idő lesz, eső vagy hó.
 Če se dim vali k zemlji, bo kmalu slabo vreme: dež ali sneg.

Vas Motvarjevci je oddaljena približno 20 km od prvega večjega mesta, to je Lendave, ki je večje kulturno središče madžarskega življa, in skoraj enaka je razdalja do Murske Sobote, središča Pomurja.

Kalvinska vera narekuje samosvoje življenje. Ljudje namreč nimajo preveč vneme za napredek in so zadovoljni z znanjem, ki so ga dobili od prednikov.

Močno je razvita soseska oziroma vzajemna medsebojna pomoč. Verjetno prav iz teh razlogov ne prosijo podpore od občinskih forumov in je ne prejemajo, pa tudi ne plačujejo prispevka krajevni skupnosti.

V Motvarjevcih primanjkuje delovne moči, veliko zemlje je neobdelane. Kalvinska vera je narekovala v zakonu le po enega otroka, zato je prirastek majhen, večina je starejših domačinov. Spremembe v načinu življenja Motvarjevčanov so nastale večinoma v zadnjih letih. V gospodinjstvu so se uveljavili hladilnik, pralni stroj, zmrzovalna skrinja, na kmetijah zasledimo traktorje, kosilnice. Vidne spremembe pa so tudi v načinu obdelave zemlje in v novem načinu gospodarjenja.

Sedanja politika hitrejšega razvoja manj razvitih območij v Sloveniji naj bi reševala tudi socialne, prosvetne in kulturne probleme teh območij in sploh odpravljala neenakost

prebivalstva, ki živi na razvitih in nerazvitih območjih Slovenije, prej ali slej bi večanje razlik v stopnji razvoja postalo ovira za nadaljnji razvoj tudi razvitih območij. Zato je nujnost hitrejšega razvoja manj razvitih območij v Sloveniji tudi gospodarska potreba vse Slovenije.

Zmanjševanje števila kmečkega prebivalstva ter hitrejša modernizacija in organizacijsko-tehnološki napredek kmetijske proizvodnje bodo omogočili širjenje produktivnejših delovnih mest in kvalitetnejše zaposlovanje v družbenem kmetijstvu kot tudi v raznih oblikah kooperativnega povezovanja kmetov. Kljub industrializaciji in hitrejšemu razvoju bo kmetijstvo tod še vedno med najpomembnejšimi področji družbene reprodukcije.

Seznam dialektičnih izrazov

soba — szoba
 Kuhinja — konyha
 kamra — kamara
 hlev — istálló
 pojata — pajta
 svinjak — ól
 pevnica, klet — pince
 lesena domačija s slamo pokrita — zsuppos ház
 zidana domačija — téglaház
 vhod v hišo — kódiszállás
 črna kuhinja — füstökonyha
 s tulipani poslikana skrinja — tulipánoszlada
 skrinja — szekrény, élelsszekreny
 kad — kád
 sod — hordó
 čelesnik — loklatartó
 kokošnjak — tikház
 prostor za otavo — szénatartó
 gnojiščni prostor — ganajkupoc
 oslica — szalmakazal
 kuruznjek — góri
 straniške — árnyékszék
 drvarnica — fasziny
 čebelnjak — méhes
 žganjarna — pálinkafőző
 vodnjak na vzvod — gémeskút
 vodnjak na ključ — hargoskút
 vodnjak na kolo — kerekeskút
 posode za vodo — bucska, korsú, bugyoga
 ledinski nazivi — hadas, telek, tótlipa,
 deset brazd — fogotás
 oves — zab
 proso — köles
 koruza — kukorica
 krompir — krumpli
 repa — répa
 korenje — sárgarépa
 zelje — káposzta
 buče — tök
 zelenjavni vrt na koncu njive — telek
 možnar — mozsár
 bat — törübot
 mlečna potica — perec
 ledinska imena za travnike — sasrét, kut, düllü, ritás

imena konj – fuksza, csillag, linda, virág, barány
 imena volov – tükrös, gyöngyös, rózsza
 dolgi jarem – széles iga
 kratki jarem – szűk iga
 vrste sadja – kodorka, lépavina, rozsa szollü, kanadai édesalma
 žganje – pálinka
 sir s smetano – gyöngeturu
 past na zanjko iz žice – madárfogúvas
 košara za loviti raka – rákoskosár
 močnik – pép
 vedro – vödör
 vidno – bor
 pogača – pogácsa
 zajtrč – reggeli
 kosilo – ebéd
 večerja – vacsora
 kravji pastir – csordás
 svinjski pastir – kanász
 sirovi hlebčki – szározturó
 brisača – törököző
 namizni prt – abrosz
 ponjava – ponyva
 grobo platno – vastagvászon
 tanjše platno – vékony vászon
 krožnik – tányér
 posoda za kolač – tepsi
 posoda za golaš – bogrács
 skleta – tál
 posoda za izdelavo putra – vajrázó
 vrč za vodo – bugyoga
 vrč za vino – boroskorsó
 domače platno – házi vászon
 vrhnje hlače – széles gatya
 cunjje okoli nog ovite namesto nogavic – kapca
 škornje – csizma
 čevlje – cipő
 črni klobuk – fekete kalap
 srajca – röppencs
 spodnje krilo – alsószoknya
 naglavna ruta – kendő
 predpasnik – kötény
 prizdevki vaščanom – genicasok, zirkasok, gyakuk
 pisanice – töjásfestés
 majsiko drevo – majusfa
 glavnik „fesühajtoje“ so zataknilí opolnoči poročenemu dekletu za pričesko „konty“
 stari domači plesi – csárdás, valcer, zölderdőben jártan tulsusóreon esik az eső,
 vankostánc, titka buza, ritka rozs szotics
 posoda za vodo – korso
 dolgi jarem – hosszú iga
 ogrinjalna rutka – keszkendő
 srajca – ümög, üng
 spodnje hlače – gatya
 gornje hlače – pantallo
 lajbič – pruszlik
 čepica – sapka
 obešalnik – fogas
 podvzglavna blazina – vánkös
 rjuha – lepedü

Literatura

- Šiftar, Vanek: Vas Motvarjevci in njeni prebivalci, Časopis za zgodovino in narodopisje, 7, Maribor 1971, s. 294–319.
- Župnijski urad Kobilje v Prekmurju, 1977.
- Katastrske mape iz leta 1860, arhiv SR Slovenije.
- Bátky— Györffy— Viski: A magyarság néprajza —Tárgyi Néprajz I, Budapest 1941, s. 42, 54, 117, 224, 232, 346, 347 in 355.
- Tóth, János: Göcsej Népi építészete, Budapest 1965, s. 61.
- A Magyarság néprajza— Tárgyi Néprajz II, Budapest 1941, s. 304, 320–368.
- Novak, Vilko: Ljudska prehrana v Prekmurju, Ljubljana 1947, s. 99.
- Obrtni protokoli iz leta 1900, nekdanji Arhiv obrtne zbornice Murska Sobota, danes v Pokrajinskem arhivu v Mariboru.
- Novak, Vilko: Lončarstvo v Prekmurju, Slovenski etnograf III–IV, Ljubljana 1951, s. 111–131.
- Plandér, Ferenc: Göcsejről, Zalaegerszeg 1970, s. 8–18.
- Magyarország vármeyei és Városai, Vasvármegye, Magyarország Monografiája, Budapest 1898, s. 370.
- A Magyarság néprajza, Budapest 1941, IV, s. 112–230.
- Penavin, Olga: A szlovéniai nyelvatlasz tanulságai, Godišnjak Filozofskog fakulteta u Novom Sadu, knj. V, 1960, 377–414.
- Csaba, József: Csákánydoroszlo népi halászata, Savaria a vas megyei múzeumok ertesítője, 1966–1970, 4, s. 152.

Narodopisno gradivo je bilo zbrano na terenu v letih 1965 in 1976. Dialektične izraze je po magnetofonskem traku zapisala avtorica, jezikovne korekture je opravil Jože Vörös, prevajalec za madžarski jezik pri Skupščini občine M. Sobota.

Összegezés

Sezentlászló (Motvarjevci) magyar falu népi kulturájának egyes jellegzetességei.

E jegyzet bemutatja a Murántulon (Prekmurje) lévő nemzetiségi terület egyik magyar falva, Szentlászló szellemi és tárgyi kulturájának legjellegzetesebb vonásait.

A szerző emlékeztet a szentlászlói népi kultúra hatására a környező szlovén falvakra, illetve a kölcsönhatásra.

S a m m a r y

Some characteristics of popular culture in the Hungarian village of Motvarjevci

A contribution to the description of the principal characteristics of the material and spiritual culture of the people of the Hungarian village of Motvarjevca which lies within the area of the Hungarian minority group in Prekmuria.

The author also draws attention to certain influences on the popular culture of neighbouring Slovenian villages and vice versa.